

El mirall quebequès

FERNANDO DOMÍNGUEZ GARCÍA

Professor de Dret Constitucional de la Universitat Autònoma de Barcelona

Ara fa un any, el Parlament del Canadà va aprovar una moció parlamentària que declarava que els quebequesos i les quebequeses formen una nació dins un Canadà unit. Rebuda amb gran rebombori per les formacions nacionalistes catalanes, la resolució del Parlament canadenc no és però una disposició constitucional de primer ordre ni té les seves atribucions. L'autor de l'article ho explica detalladament.

Quebec, les Illes Àland, Hong Kong, Irlanda del Nord, Flandes, Escòcia formen part dels llocs sagrats del nacionalisme català. No importa la distància geogràfica, econòmica, cultural o lingüística: existeix una comunió entre tots aquells territoris o societats (aquí el matís importa, com després es veurà) que es consideren a si mateixos, en terminologia nacionalista, “nacions sense Estat”.

La funció principal d'aquests llocs sagrats del nacionalisme és mostrar als ciutadans que en el món hi ha d'altres societats i/o territoris en les mateixes circumstàncies que “nosaltres”. Però de vegades aquests llocs sagrats també serveixen com a model: cada nova competència atribuïda, cada referèndum, cada nova reivindicació produeix un efecte de còpia, d'emulació. Fins i tot algun autor nacionalista català fa propostes “còctel” buscant allò que és millor de cada model, com si es pogués construir una autonomia tenint els privilegis fiscals de les Illes Àland (que serveix per tenir begudes a preu assequible en el nord d'Europa), el règim econòmic de Macao (que serveix per ser Las Vegas d'Àsia), el règim lingüístic de Flandes (que serveix per dictar la llengua en què parlen els nens a l'hora del pati), el sistema d'immigració de Quebec (que serveix per donar punts segons la llengua que parlin els nouvinguts), etc. En qual-sevol cas mai s'assenyalen els aspectes de l'autonomia d'aquests territoris que mostren certa feblesa (la manca de protecció constitucional de l'autonomia d'Escòcia) o suposarien un retrocés en determinades posicions (la

democràcia consociativa d'Irlanda del Nord amb governs d'unitat entre nacionalistes i no nacionalistes). De vegades, sembla que alguns nacionalismes vulguin una autonomia “a la carta”, sense mirar la coherència del sistema ni sense preguntar-se quina és la finalitat de l'autonomia.

“Els quebequesos i les quebequeses formen una nació dins un Canadà unit...”, el Parlament de Canadà dixit

Un dels llocs sagrats del nacionalisme català ha estat la província canadenc de Quebec. El Quebec té algun dels ingredients necessaris per ser l'exemple paradigmàtic de lloc sagrat: també es pot parlar de *fets diferencials* en el si del seu propi Estat –el que més interessa al nacionalisme català és que parlen una llengua (el francès) que és minoritària davant una llengua potent tant en el seu Estat com a nivell mundial (l'anglès)–, i les reivindicacions nacionalistes han portat a realitzar uns *referèndums* sobre l'estatus de la província. Es pot discutir si es poden considerar referèndums per a la independència de la província perquè la pregunta era força ambigua per intentar atreure més part de l'electorat.¹

Però com a lloc sagrat del nacionalisme català el Quebec va morir d'èxit: dos referèndums amb resultat negatiu, per molt que els telenotícies de TV3 possessin l'accent en certs al·legats a la por del govern federal per deslegitimant les consultes. A més, ara que el Partit quebequès no

¹ La pregunta de l'any 1980 fou: “El govern del Quebec ha fet conèixer la seva proposta d'arribar, amb la resta del Canadà, a un nou acord fonamentat sobre el principi de la igualtat dels pobles. Aquest acord permetria al Quebec adquirir el poder exclusiu de fer les seves lleis, de fixar els seus impostos i establir relacions exteriors, o sigui, la sobirania, i a la vegada mantenir amb el Canadà una associació econòmica que comporti la utilització de la mateixa moneda. No es realitzarà cap modificació de l'estatus polític resultant d'aquestes negociacions sense l'acord de la població expressat en referèndum. En conseqüència, dóna el mandat al

govern del Quebec de negociar l'acord proposat entre el Quebec i el Canadà?”. Després del referèndum, amb resultat negatiu, el Govern federal demanà un dictamen al Tribunal Suprem del Canadà sobre la secessió unilateral del Quebec, que fou emès el 20 d'agost del 1988 i on es reconeixia, pel que aquí interessa, que abans de res calia un referèndum amb una pregunta clara. La pregunta del referèndum de 1995 fou: “¿Accepta que Quebec esdevingui sobirà, després d'haver ofert formalment una associació econòmica i política en el marc del projecte de llei sobre el futur de Quebec i l'acord de 12 de juny?”

està al govern de la província les notícies quebequeses no tenen el ressò d'abans. Així, el Quebec, un dels llocs sagrats del nacionalisme català, últimament estava de capa caiguda: les notícies d'aquella part del món no eren molt encoratjadores. Calia buscar d'altres referents perquè aquell perdia força.

Els últims mesos, però, l'actualitat quebequesa ha tornat a la primera línia periodística. El 27 de novembre de 2006 el Parlament del Canadà va aprovar una moció parlamentària que declarava que els quebequesos i les quebequeses formen una nació dins un Canadà unit.

Els "tertulians" nacionalistes han tingut l'excusa (que no l'argument) per dir que això els dona la possibilitat de convocar més referèndums (però no els convocaven ja?), que té força legal (des de quan una proposició no de llei és igual a una llei?), entre d'altres incorreccions (o se'n diuen intoxicacions quan provenen dels periodistes?). Els "tertulians" no sempre han sabut anar més enllà dels titulars i destacar que en el fons no és tan bona notícia per a la família nacionalista. Cal explicar la moció del Parlament canadenc pam a pam.

Dimensió constitucional de la moció del Parlament canadenc

La resolució del Parlament, més enllà de lectures simplistes, no és una disposició constitucional de primer ordre ni té les seves atribucions (supremacia, rigidesa). És una resolució sense força de llei del Parlament del Canadà, que políticament pot tenir molta transcendència, però jurídicament el seu recorregut és més curt.

En canvi, per exemple, a Espanya existeix la denominació "nacionalitat" expressada a l'article 2 de la Constitució espanyola de 1978. En els debats constituents hi havia unanimitat sobre el fet que la paraula "nacionalitat" és sinònim de nació. Així, el reconeixement del caràcter nacional es produeix directament per decisió del poder constituent. Hi ha una pluralitat nacional a partir del propi text constitucional. I en aquest context la Nació espanyola ja no es pot interpretar com si fos l'única instància amb caràcter nacional.

Dimensió d'estratègia política de la moció del Parlament canadenc

Presentar la moció del Parlament canadenc com una victòria del nacionalisme és una lectura simplista. Més enllà

de les qüestions referents al contingut que s'analitzaran posteriorment, la presentació i votació d'aquesta moció per part del primer ministre canadenc Stephen Harper suposa continuar l'estela d'una estratègia dels federalistes canadencs iniciada fa uns anys de donar una resposta al nacionalisme quebequès. Tot i que sempre és difícil posar un punt d'inici, es pot assenyalar la petició d'un dictamen per part del govern federal canadenc al Tribunal Suprem del Canadà sobre la possibilitats d'una declaració d'independència unilateral de Quebec. El dictamen va subratllar la necessitat d'una pregunta i majoria clara, la necessitat d'una negociació i no va tancar la porta a la independència. Després d'aquesta, a nivell federal es va aprovar l'anomenada "lleï de la claredat" per tal que les futures preguntes d'hipotètics referèndums no fossin confuses.

Com a lloc sagrat del nacionalisme català, el Quebec va morir d'èxit: dos referèndums amb resultat negatiu, per molt que els telenotícies de TV3 posessin l'accent en certs al·legats a la por del govern federal per deslegitimar les consultes

És a dir, les autoritats federals van saber donar una resposta, parcial, és clar, a alguns dels temes plantejats pel resultat del referèndum. Es va passar d'una estratègia de mantenir l'anomenat *status quo* en torn a la província, a una actitud més preventiva en certs sentits i clara-

ment pro-activa en d'altres. Mesos després de l'aprovació de la "lleï de la claredat" el primer ministre nacionalista del Quebec va dimitir.

L'aprovació d'aquesta moció també es pot emmarcar en l'estratègia de les autoritats federals de fer front als reptes que planteja el nacionalisme quebequès. La moció es va presentar per avançar-se a una moció del Bloc Quebequès que simplement pretenia declarar que el Quebec és una nació.

La moció va obligar el Bloc Quebequès a votar una moció que, tot i que declara que els quebequesos formen una nació, el caràcter nacional ho és dins del Canadà unit. No podien votar que no a una moció que declarava el caràcter nacional del Quebec, però aquesta moció porta unes precisions de contingut (explicades posteriorment) que no estan dins dels seus paràmetres.

Les accions de les autoritats federals han canviat el rol de les dues parts, i ara els nacionalistes quebequesos van de vegades a remolc de les decisions federals i no són sempre els protagonistes de les accions polítiques. I les autoritats federals no són només la part passiva d'un joc dirigit pels nacionalistes quebequesos.

Contingut de la moció del Parlament canadenc

Cal entendre les coordenades de la resolució del

Parlament de Canadà i les pròpies intencions del primer ministre canadenc Stephen Harper: la moció no fa referència al Quebec, sinó als quebequesos.

La moció en anglès diu: *“That this House recognize that the Québécois form a nation within a united Canada”*. És a dir, no ha utilitzat l’expressió anglesa “Quebecers” que és una paraula neutra per fer referència als habitants de la província canadenc del Quebec.

La pròpia paraula “Québec” i els seus derivats “quebequès” i “quebequesa” són objecte de polèmica, especialment quan són utilitzats en anglès perquè no fan una referència neutra als habitants del Quebec sinó que pot tenir el significat d’habitants nacionalistes del Quebec o que tinguin un determinat sentiment de pertànyer a una societat on el francès és el tret distintiu. De vegades fins i tot pot fer referència als canadencs de llengua materna francesa, independentment de la seva residència a Quebec. En una entrevista posterior, el propi primer ministre canadenc va reconèixer que no tenia clar quin és el significat de “*québécois*”.

De forma que no queda clar si cal llegir la moció en els paràmetres de la dicotomia nacionalisme cívic+nacionalisme ètnic, si simplement el contingut no queda clar o és una argücia per no declarar que el Quebec com a entitat política és una nació.

La moció remarca la idea de què el Quebec és una nació dins un Canadà unit. Aquesta és la part de la moció de la qual s’obliden molts “tertulians” nacionalistes catalans. Poden posar-se sobre la taula, com a mínim, dues interpretacions sobre la referència a la unitat del Canadà: (a) fora del Canadà no és una nació i és precisament en el seu si on pot desenvolupar el seu caràcter nacional, i (b) la moció reafirma el caràcter unitari del Canadà i qualsevol reconeixement del caràcter nacional dels quebequesos en aquests termes no pot implicar un trencament de la sobirania i unitat de l’Estat canadenc.

La primera interpretació serà discutida, en relació a Catalunya, en l’apartat següent. Respecte de la segona interpretació, simplement cal recordar que aquestes fórmules són també presents a d’altres exemples comparats. A l’Estat espanyol el reconeixement del caràcter nacional d’algunes Comunitats Autònomes ve “acompanyat” retòricament per declaracions sobre la unitat, indissolubilitat i indivisibilitat de la Nació espanyola.

Una mica de ciència (política)–ficció

Pensem, per un moment, en un exercici de ciència (política)–ficció que Catalunya és un Estat independent. Aquest exercici ens pot fer reflexionar sobre algunes de les vertaderes conseqüències d’una hipotètica independència.

El concepte de nació

En una situació d’independència de Catalunya es podria dir, llavors, que és una nació en el sentit cultural i sociològic? És clar que ho seria com a nació en el sentit jurídic. Però aplicant els propis paràmetres que els nacionalistes utilitzen per defensar que Espanya és un Estat plurinacional, no hi ha dubte que una Catalunya independent no serà una nació en un sentit cultural i sociològic. A una hipotètica Catalunya independent conviurien diverses llengües, literatures, tradicions, folklore, ètnies, religions... etc. Per molt que es canviés el marc polític-constitucional, la identitat de la gent no canvia tan automàticament. I si ho fa, precisament seria mostra que és una identitat “creada”, fins a cert punt “artificial”, i de la

qual no cal buscar uns antecedents històrics remots. Acceptar que les nacions “es fan”, “es creen”, o simplement que sorgeixen en un determinat moment, i que com a tot fenomen històric és subjecte a canvis i, fins i tot a desaparèixer, no està dins dels paràmetres d’un nacionalista. L’alternativa no és gaire alentadora: construir

un concepte cívic de nació, sense un paràmetre objectiu més enllà de la ciutadania, suposa reconèixer la insignificància del concepte de nació. Perquè si es busca un concepte cívic de nació, no cal anar tan lluny: Espanya ho és, la Unió Europea ho és.

La pregunta que, en conseqüència, sorgeix és: es pot ser una nació “fora” d’Espanya? Sens dubte aquesta pregunta no està a la ment d’un nacionalista per a qui la nació és una necessitat ontològica. Però potser cal reconèixer que la idea de Catalunya com a nació té molt més sentit pel fet que no té un Estat propi que si el tingués. Últimament sembla que sigui més important dir-se nació que certs avenços del catalanisme. Sense menysprear els elements simbòlics i espirituals d’una comunitat, es discutible que les seves reivindicacions identitàries siguin un objectiu en si mateix.

Política lingüística

Catalunya com a Estat independent si volgués ser quelcom més que un altre país perdut dels Pirineus hauria de ser membre del Consell d’Europa i de la Unió Europea. Per començar no tindria una sobirania westfaliana, com no la té cap Estat europeu.

Però per ser membre del Consell d'Europa hauria de respectar els drets de les minories lingüístiques. Així la més que segura oficialitat única del català es veuria modulada pels acords internacionals en el marc del Consell d'Europa. Si ratifiqués la Carta Europea de les Llengües Minoritàries potser no podria mantenir el sistema educatiu com fins ara, i potser caldria designar àrees castellano-parlants amb educació en llengua materna. Potser els "Ciudadans" fins i tot s'apunten a la independència!

Per tant, la política d'immersió lingüística es pot aplicar com a comunitat autònoma, però no com a Estat independent.

La integritat territorial de Catalunya

Una de les estratègies dels federalistes canadencs respecte dels nacionalistes quebequesos és preguntar-los si les premisses que ells defensen també s'apliquen al Quebec. Una d'elles és la pròpia idea de divisió territorial i com afecta a la integritat territorial. De forma que hi ha àrees del Quebec que majoritàriament estan en contra de la independència i la pregunta és: Podran continuar sent part del Canadà? Podran utilitzar el dret d'autodeterminació? A Canadà alguns federalistes utilitzen la màxima "*If Canada is divisible, so is Quebec*" (si el Canadà és divisible, també ho és el Quebec).

Per als nacionalistes catalans no és possible parlar d'independència d'una part de Catalunya o que una hipotètica independència no afectés a tot el seu territori actual. La construcció de Catalunya com a poble descansa en la idea de la impossibilitat d'utilitzar el dret d'autodeterminació en alguna de les seves àrees amb trets distintius (Vall d'Aran, província de Barcelona...). Potser llavors es tornarien més dogmàtics del que hauria estat Espanya atorgant la independència.

El significat de l'autonomia

Un economista català, especialista també en el cant del virolai, posava en una conferència com a exemple de viabilitat econòmica d'un país de sis milions d'habitants a Suïssa. No cal recordar perquè Suïssa és viable econòmicament: no és cap secret, o precisament sí que és a causa d'un *secret*. Després va posar a Hong Kong com exemple: suposem que no ha estat mai en els barris dels treballadors xinesos i només s'ha fixat en les xifres i estadístiques d'aquesta Regió Administrativa Especial xinesa.

Els seus arguments fan necessari qüestionar-se el sentit de l'autonomia i de la independència: Quin és el preu de l'autonomia? Quin és el preu de la independència? L'autonomia i la sobirania han de servir per alguna cosa. Per ser independent a certs preus, aprofitant-se de la comunitat internacional (protegint la evasió d'impostos, per exemple), millor no ser independent. Per ser Las Vegas d'Àsia (Macao), millor no ser autònom. Per ser autònom a costa de distorsionar els teus paràmetres (cultura portuguesa) i basar l'autonomia en paràmetres allunyats de la teva idiosincràsia (capitalisme salvatge i els casinos), millor no gaudir d'autonomia.

Cap a on ha de mirar Catalunya?

Hi ha una temptació del nacionalisme català d'intentar portar el catalanisme per un rumb fixant en atenció del que aquí s'han anomenat els llocs sagrats del nacionalisme. Això suposa anar més enllà del simple fet d'intentar veure què seria de Catalunya en d'altres contextos o situacions; suposa que l'agenda no es marca des de Catalunya.

La idea de "farem un referèndum com el Quebec" suposa intentar veure la imatge de Catalunya amb un mirall quebequès. De vegades, els miralls poden distorsionar la imatge, com els miralls del Tibidabo. Llavors no serveixen. Però els miralls també poden ser un mecanisme d'autoadulació i ego-

isme. Mirar-se massa al melic no és un bon exercici d'higiene democràtica. Precisament Catalunya de vegades es mira massa a si mateixa, especialment quan es compara amb el passat.

És difícil aventurar fins quan s'haurà d'aguantar el pes de la història i dels llocs sagrats del nacionalisme català, amb tots els perills que comporta traslladar un fet històric o un fet d'una altra societat a un altre context. En aquest sentit, posar dins de l'imaginari nacionalista català exemples de nacionalisme ètnic com els que de vegades sorgeixen al Quebec no ajuda al catalanisme ni als seus objectius.

Potser Catalunya i el catalanisme han de mirar cap endavant, i no mirar-se més en un mirall quebequès. ■